

Cieślak, Tadeusz

"Deutsche Presse im 19 Jahrhundert", Kurt Koszyk, Berlin 1966 : [recenzja]

Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego 7/2, 322-324

1968

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

morzu Gdańskim, a także o „Baltische Presse”, jako próbie utrzymania przez polskie władze państwowe propolskiego wydawnictwa w języku niemieckim.

Wyliczyłem kilka zagadnień związanych z dziejami prasy niemieckiej tego okresu. Wydaje się, że Pomorze Wschodnie byłoby interesującym polem dla studium nad koncentracją prasy w XX wieku. Procesy koncentracyjne następowały zarówno w WM Gdańsku, jak w Prusach Wschodnich, jak wreszcie na Pomorzu Gdańskim, dotyczyły one zarówno prasy polskiej, jak i niemieckiej i były wynikiem zmian politycznych oraz gospodarczych.

Z wielu zagadnień związanych z dziejami polskiej prasy dalsze opracowywanie jej roli w walce o polskość Pomorza wydaje się szczególnie ważne. O ile dla badacza prasy w okresie do Wiosny Ludów najbardziej interesujące jest poznanie środowisk tworzących tę prasę, o tyle w miarę rozszerzania się zasięgu wpływów coraz bardziej interesująca staje się obserwacja rezultatów jej działania jako instrumentu kształtującego opinię publiczną. Niestety dotkliwe braki w bazie źródłowej nie rokują pełnego powodzenia badaniom nad zasięgiem prasy na Pomorzu z punktu widzenia rozwoju nakładów i geografii kolportażu. Niemniej postulat taki należałoby zanotować.

Przez powyższe propozycje chciałbym poprzeć postulat wysunięty przez Tadeusza Cieślaka, aby badaniom nad prasą Pomorza Wschodniego poświęcać nadal wiele uwagi. Jego książka obok bogactwa wiadomości zawiera wiele w tym kierunku inspiracji.

Tadeusz Kowalak

V

Kurt Koszyk, *Deutsche Presse im 19 Jahrhundert*, Berlin 1966, ss. 372.

Historycy prasy w NRF zaplanowali trzytomowe opracowanie syntetyczne dziejów prasy niemieckiej. Tom pierwszy miałby obejmować okres od szesnastowiecznych początków do końca osiemnastego wieku. Ma go opracować M. Lindemann. Natomiast otrzymaliśmy tom drugi, obejmujący wiek XIX. Autorem tomu drugiego jest dr Kurt Koszyk, znany z szeregu opracowań historii prasy socjaldemokracji niemieckiej, ogłoszonych w formie odrębnych monografii¹ względnie artykułów².

¹ *Anfänge und frühe Entwicklung der sozialdemokratischen Presse im Ruhrgebiet 1875—1908*, München 1953; *Zwischen Kaiserreich und Diktatur. Die sozialdemokratische Presse von 1914 bis 1933*, Heidelberg 1958.

² Między innymi *Der Organisator Ferdinand Lassalle im Jahre 1863*, „Jahrbuch der Schles. Friedrich-Wilhelm Universität”, t. VIII, Würzburg 1963, s. 154—171.

Omawiana praca ma charakter podręcznikowy, przeznaczona jest dla studentów wydziałów dziennikarskich i nauk politycznych, których ma zorientować w głównych kierunkach i prądach ideologicznych prasy XIX wieku. Z uwagi na zapowiadany tom pierwszy dr Koszyk zrezygnował z szeregu wyjaśnień i definicji, jak kaucja, koncesja itp. Ramy terytorialne ograniczono w zasadzie do Niemiec hohenzollernowskich, a przedmiotem omówienia jest prasa w języku niemieckim. Tylko zupełnie wyjątkowo wzmiankowana jest prasa austriacka i części Szwajcarii, używającej języka niemieckiego, jeśli wymagała tego analiza procesu rozwoju prasy w samych Niemczech. Jak widzimy, autor przyjął zasady konstrukcyjne bardzo różne od lansowanych w naszych projektach bibliograficznych i syntetycznych, gdzie przewidziane jest uwzględnienie obcojęzycznej prasy mniejszości narodowych, a nawet ewentualne włączenie dorobku prasowego ośrodków polonijnych, co wynika ze specyfiki naszej drogi historycznej.

Ramy czasowe nie bazują na kalendarzowych ustaleniach i powołują się na merytoryczne, ważne dla rozwoju prasy wypadki historyczne. Stąd wybór daty początkowej wiąże się z napoleońską regulacją i stabilizacją zasad nadzoru Świętego Przymierza, a datą końcową jest upadek państwa Hohenzollernów, przecinający szereg nurtów politycznych. Uzasadnienie ram czasowych jest dla czytelnika przekonywujące, choć powstają wątpliwości, czy dostatecznie mocno podkreślano w nich gwałtowny wzrost znaczenia prasy w okresie powiązania jej z partiami politycznymi (Parteipresse) oraz jej umasowienia. Uważam za godne przedyskutowania przy planach następnych opracowań wyodrębnienie okresu masowego czasopiśmiennictwa, zwłaszcza związany z tym nowy sposób traktowania samej redakcji, agencji i biur prasowych oraz techniki druku.

Praca dra Koszyka przynosi bogactwo materiałów o rozwoju myśli politycznej i partii politycznych w Niemczech. Dzięki temu nagromadzeniu materiałów czytelnik rozumie ewolucję prasy wyznaniowej, która to prasa po niepowodzeniach doszła do ogromnej potęgi. Jeszcze więcej zyskuje czytelnik przez poznanie mechanizmu działania socjaldemokracji niemieckiej, jej złożoności ideologicznej i organizacyjnej oraz kierowniczego składu personalnego (Lasalle, Schweitzer, Bebel, Bernstein). Wiele miejsca w omawianej pracy poświęcono sprawom cenzury. Nadzór ze strony reakcyjnych rządów utrudniał działalność publicystyczną, narzucał bezbarwność sformułowań i najcięższe umysły widziały w osłabieniu cenzury pierwszy warunek normalnego rozwoju społecznego. Materiały zebrane przez dra Koszyka podbudowują tę tezę. W końcowych rozdziałach szeroko omówiono zmiany organizacyjne i techniczne, jakie towarzyszyły umasowieniu prasy, kiedy stała się ona codzienną strawą

milionów mieszkańców miast, a z czasem i wsi. Słusznie zwraca uwagę autor na olbrzymie znaczenie zdystansowania przez wydawców pism masowych szybkością podawania wiadomości konkurentów w postaci pism regionalnych. W przeciwieństwie do Orona J. Hale'a (*Presse in der Zwangsjacke*, Düsseldorf 1965) przypisuje dr Koszyk Berlinowi rolę centrali dziennikarskiej, górującej nad innymi ośrodkami. Hale uważał, że takiej pozycji („metropolitalnej”) Berlin nie zajął i był jednym z szeregu ważnych ośrodków.

Znaczenie przywiązywane przez autora omawianej książki do przedstawienia procesów politycznych w związku z ich wpływem na rozwój prasy w niczym nie umniejszyło jego zainteresowania indywidualnościami. Dzięki jego pracy poznajemy bardzo liczne grono ciekawych postaci. Ich myśli, względnie działalność organizacyjną miały istotne znaczenie dla rozwoju prasy niemieckiej i to doskonale uchwycił i przedstawił dr Koszyk. Bardzo ciekawie przedstawił on udział młodego Karola Marksa w publicystyce niemieckiej, przypomniał cały szereg wybitnych przedstawicieli dziennikarstwa niemieckiego. Wiele miejsca poświęcił stosunkowi do prasy Bismarcka i Wilhelma II, przypominając niechlubne karty „funduszu godzinowego” i służebności prasy w mętnych i bezwzględnych rozgrywkach personalnych.

W sumie książka dra Koszyka stanowi ciekawą pozycję, która zainteresuje nie tylko świat dziennikarski i pragnących do niego w przyszłości przynależać, ale i zajmujących się rozwojem myśli politycznej w Niemczech. Wartościowy to podręcznik i będący wynikiem rzetelnej pracy.

Tadeusz Cieślak

VI

Oron J. Hale, *Presse in der Zwangsjacke 1933—1945*, Düsseldorf [1965], ss. 345.

Amerykański uczony zaprezentował przed kilku laty syntetyczną pracę o polityce hitlerowskiej w stosunku do prasy¹, a obecnie otrzymaliśmy jej zachodnioniemieckie wydanie. Do podjęcia tego tematu Oron J. Hale był szczególnie upoważniony, zarówno z uwagi na dawne zainteresowania naukowe i wcześniej ogłoszone prace (*Publicity and Diplomacy, with Special Reference to England and Germany 1890—1914*), jak i funkcje sprawowane w amerykańskim wojsku w czasie wojny. Był on kierownikiem sekcji prasy zagranicznej w amerykańskim sztabie gene-

¹ Zob. pozytywną recenzję w „Historische Zeitschrift”, 1965, t. 201, z. 1, s. 247. Autorem recenzji jest K. E. Born.